

Utsjoen kunnan ja Turun yliopiston yhteistyö tiivistyy

Turun yliopiston Kevon tutkimuslaitos ja Utsjoen kunta ovat tehneet pitkään yhteistyötä niin opetuksessa kuin tutkimuksessa. Tavoite on yhteinen: Lapin luonnon, alkuperäiskansan ja saamen kielen elinvoiman takaaminen. Yliopisto ja kunta kehittävät ja tiivistävät yhteistyötä, jotta alueen luontoarvot säilyvät tulevillekin sukupolville.

PUHEENVUORO

Vuokko Tieva-Niittyvuopio, Mika Hannula, Heikki Kallio, Pekka Niemelä, Otso Suominen, Sakari Alhopuro

Utsjoen kunta sijaitsee Teno-joen, Kalsoaivien ja Paistunturien erämaa-alueiden kainalossa, lähes arktisella alueella. Utsjoki on Suomen ja EU:n pohjoisin, 1230 asukkaan saamelaisennemistöinen kunta.

Vastuullisuus ja kestävä kehitys ovat aina kuvanneet alueen alkuperäiskansan, saamelaisen luontokäsitystä. Saamen kieli on elävä, arjessa kuuluva kieli.

Turun yliopiston Kevon tutkimuslaitos ja Utsjoen kunta ovat tehneet pitkään yhteistyötä niin opetuksessa kuin tutkimuksessa. Alueen luonnontutkimuksen ja -suojamisen, opetuksen, kulttuurin ja elinolosuhteiden kehittäminen Utsjoen ja Turun yliopiston yhteistyönä tukee Suomen kansallisia ja kansainvälisiä kestävä kehityksen tavoitteita.

Utsjoen kuntastrategia kunnioittaa saamelaisia perinteitä ja suuntaa tulevaisuuteen. Luontaiselinkeinot, kansainvälinen elinkeinotoiminta sekä kulttuuri- ja luontomatkailupalvelut ovat toiminnan ydintä.

Erämaa-sanaa ei saamenkielessä edes ole eivätkä tunturialueet ole sanan perinteisessä merkityksessä koskemattomia erämaa-alueita – ne ovat paikallisten ihmisten elinpiiriä.

Maa ja luontoympäristö tulee jättää seuraavalle sukupolvelle samassa tai paremmassa kunnossa kuin sen itse on saanut käyttöönsä. Vastuun kantamisen laajimmassa merkityksessä on ottava lähtökohdaksi kaikelle kehittämiselle kunnassa. Asukkaat eivät halua kaivoksia tai tuulivoimaa, vaan vastuullisempia ja paremmin paikallisuutta ja kulttuuria kunnioittavia elinkeinoja.

Utsjoella on pitkä yhteinen raja Norjan kanssa. Teno-joki on enemmän yhdistävä kuin erottava rajajoki. Sukulaisia ja perheenjäseniä asuu molemmin puolin rajaa. Norjan puolen naapurikunnat ovat työskäyntialueita, ja monet yritykset toimivat myös Norjan puolella.

Esi- ja perusopetusta saa molemmilla kielillä, saameksi ja suomeksi, ja saamelaislukiota toiminta on elinvoimaista. Kunnan kolmessa kylässä on nykyaikaiset opetustilat, kun Nuorgamin monitoimitalo valmistuu syksyllä.

Opetuksessa paikallisuus ja saamelaiskulttuurilähtöisyys ovat vahvassa asemassa. Palveluja kehitteillä Utsjoella panostetaan saamenkielisten palveluiden parempaan saatavuuteen ja kieleen liittyvien työpaikkojen syntymiseen. Myönteistä kehitystä on ollut, mutta paljon on vielä tehtävää.

Utsjoen elinkeinoelämän peruspilarit ovat luontaiselinkeinot, raja-kauppa ja matkailu. Utsjoki tunnetaan erityisesti Tenon lohesta ja sen kalastamisesta. Kesäaikana Tenolla kalastaminen on tuonut kuntaan runsaasti kalastusmatkailijoita.

Tulevan kesän mahdollisella lohienkalastuksen rauhoittamisella on laajat vaikutukset alueen talouteen. Rauhoitukseen suhtaudutaan osin

ymmärtäväisesti, mutta koronan rajakaupalle aiheuttama ahdinko, ulkomaisten matkailijoiden puuttuminen ja tuleva rauhoitus saattavat monet yritykset tukalaa tilanteeseen ja vievät pohjaa aluetalouden kehitykseltä.

Tilannetta voi verrata suuren tehtaan alasajojoen jollakin etelän paikkakunnalla. Joki ja lohi ovat osa niitä elämän perusasioita, miksi tänne on aikanaan asetettu asumaan.

Porotalous on erittäin merkittävä elinkeino. Utsjoen kunnan alueella paliskuntia on kaksi, Paistunturin ja Kalsoaivien paliskunnat. Elinkeino on vahvalla pohjalla, poromiesperheissä on uskoa tulevaisuuteen ja alan nuoret yrittäjät toimivat vahvasti elinkeinonsa kehittämiseksi. Jatkojalostus ja lähiruoka ovat avaintekijöitä poroelinkeinojen tulevaisuudelle.

Paikalliset yritykset ovat panostaneet voimakkaasti ympärivuotisen matkailun kehittämiseen ja investoineet majoituskapasiteetin lisäämiseen ja ravintolatoimintaan. Paikallinen sosiaalinen hyväksyntä saavutetaan, kun noudatetaan vastuullisen matkailun periaatteita.

Nousemassa on myös paikallisia ohjelmajärjestelyitä.

Turun yliopisto tahtoo vaikuttaa muuttuvaan maailmaan. Tutkimus-asetat läpileikkaavat Suomea Saaristomereltä aina Utsjoen Kevolle saakka, ja pohjoinen ulottuvuus on yliopistolle strategisesti tärkeä.

Kevon luonnonpuisto perustettiin 1956 ja Kevon tutkimusasema aloitti toimintansa 1958. Yliopiston strategiassa on useita temaattisia kokonaisuuksia, jotka hyödyntävät yliopiston monitieteistä osaamista ja korostavat myös Turun yliopiston pohjoista ulottuvuutta. Nämä ovat luonnon monimuotoisuus ja kestävyys sekä kulttuurinen muisti ja yhteiskunnan muutos.

Pitkäaikaiset, molempia osapuolia hyödyntävät kumppanuudet yhteiskunnan eri sektorien toimijoiden kanssa ovat yliopistolle korvaamattomia.

Maailmanlaajuiset megatrendit kuten ilmastonmuutos, digitalisaatio ja väestön ikääntyminen haastavat suomalaiset yliopistot kantamaan oman vastuunsa. Yliopistoilta odotetaan entistä enemmän tieteellistä ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Turun yliopisto haluaa olla kestävä tulevaisuuden rakentaja, joka kouluttaa monisysteemien haasteiden ratkaisijoita yhteiskunnan eri sektoreille. Se etsii ratkaisuja ja tarjoaa osaamistaan aikamme suuriin haasteisiin ja kestävä tulevaisuuden rakentamiseen.

Kestävä kehitys on yksi yliopiston strategian keskeisimmistä teemoista. Yliopisto haluaa rakentaa toimintakulttuuria, jossa kestävä kehitys ekologiset, sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset periaatteet toteutuvat koulutuksessa, tutkimuksessa ja vuorovaikutuksessa yhteiskunnan eri sidosryhmien kanssa. Tässä tapauksessa Utsjoen kunnan ja sen asukkaiden kanssa.

Perinteisten jokiveneiden veistäminen on säilyttänyt asemansa ammattien joukossa. Etualalla Jouni Laitin veistävä perinteinen tenolainen soutuvene ja työn alla on vene mallia Alta-joki.

Utsjoen asukkaiden ja Turun yliopiston yhteistyö alkoi 1950-luvulla Kevon tutkimuslaitoksen ensimmäisen rakennusvaiheen aikana. Jooseppi Laitin (vas) ja Paavo Kallio rakensivat yhteistä tulevaisuutta pääsiäisenä 1959 Utsjoen kirkolla.

Turun yliopisto ja Utsjoen kunta käyvät parhaillaan keskustelua yhteistyönä syventämisestä. Yhteistyömuodot keskittyvät ensisijaisesti seuraavien teemojen ympärille: koulutusyhteistyö, Utsjoen elinkeinotoiminta tukeva luonnon perustutkimus, alueellista kehitystä edistävät yhteiset projektit sekä luonnon monimuotoisuuden turvaaminen.

Viimeainittua tukemaan yliopisto on aloittamassa neuvottelut Utsjoen kunnan kanssa valtakunnallisista toimenpiteistä.

Lapin pohjoinen luonto on erityisen uhanalainen maapallon ilmastolämmetessä. Lajikadon ja monien luontotyypin häviämisen estäminen on koko ihmiskunnan maailmanlaajuisen tehtävä. Yliopiston tavoite olla hiilineutraali toimija 2025 tukee myös tätä päämäärää. Lisäksi yliopisto on ottanut tehtäväkseen seurata ja havainnoida luonnossa tapahtuvia muutoksia Saaristomeren alueelta aina Utsjoen Lappiin asti. Tämä on osa Turun yliopiston vastuuta yhteisestä ympäristöstämme ja ihmisen hyvinvoinnista.

Ylä-Lapissa luonto uudistuu ja puhdistuu hitaasti. Väijäämättä etenevä ilmastonmuutos ja yleinen luontokato vaikuttavat erityisesti pohjoisiin alueisiin. Kasveja, eläimiä, luontoa tai elinkeinoja voivat suojata yksittäiset kulkijat, maanomistajat, kunta päätöksillään ja valtiovalta toimenpiteillään. Voidaan perustaa Natura-alueita, kansallispuistoja tai luonnonpuistoja.

Utsjoen kuntaa ei yleisen käsityksen mukaan uhkaa tällä hetkellä mikään akuutti, ihmisestä johtuva vaara. Kunnan velvollisuus ja val-

tionvallan tahto on menetellä siten, että tulevien sukupolvien ei tarvitse ryhtyä puolustustaisteluun kotinsa ja eläntönsä puolesta.

On eletävä niin, että Tenon ja sen sivujokien vedet säilyvät puhtaina, tunturimaisemat säilyvät tuntuineen, porot voivat jatkossakin palkia reittejään, riekko löytää paikan kiepillen ja lohet pysyvät terveinä.

Kunta on huomioinut suunnitelmiaan turismin merkityksen paikallisten elinkeinon osana ja vaurautun strategiassaan kestävä luontoturismia lisääntymiseen. Harvinaisuus oleminen, kohtuullisten suojelu- ja rajoitustoimenpiteiden avulla voidaan varmistaa, että Utsjoki voidaan esitellä jatkossakin arktisena mallikuntana muulle maailmalle.

Turun yliopiston johtama pohjoismainen tutkimushanke – Kuinka suojella tundraa muuttuvassa ilmastossa – osoitti, että maapallon arktiset ja subarktiset alueet ovat erittäin haavoittuvia ilmastomuutokselle. Fennoskandiansa erityisen uhanalaisia luontotyyppiä ovat tunturipaljakat ja palsasuot.

Tunturipaljakalla pesivien kahlaajien, kuten suokukon, on ennustettu olevan ensimmäisten Suomesta ilmastonmuutoksen johdosta katoavien lajien joukossa.

Nykyisellä vauhdilla etenevä ilmaston lämpeneminen uhkaa väistämättä pitkällä aikavälillä tunturipaljakkoita metsittymisellä ja palsasuota ikiroudan sulamisella. Tätä globaalia uhkaa voi torjua vain globaalein toimenpitein.

Ilmastonmuutoksen ja kasvinsyöjien, etenkin mittariperhosten massasiintymien sekä poron laidunmuut-

EXPLORE UTSJOKI/KOTA COLLECTIVE

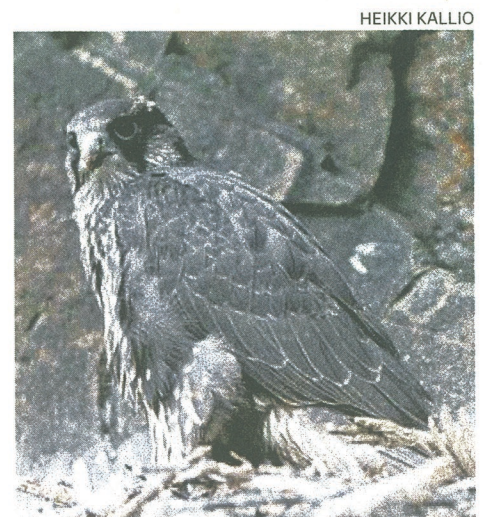
EXPLORE UTSJOKI/KOTA COLLECTIVE

Poronhoito ja kalastus ovat Utsjoen keskeiset elinkeinot. Ilmastossa ja luonnossa tapahtuvat muutokset yhdessä rajakäytäntöjen kanssa ovat haasteina perinteisten elinkeinojen harjoittamiselle.

Suokukokkoiraiden yksilöllistä vaihtelua voi ihaila vain satunnaisilla paikoilla.

Tunturihaukalla on enää harvoja vakituksesi asuttuja pesiä Utsjoella.

Kevon luonnonpuiston pohjoiskärjessä luonnonkauniilla Kevonniemellä sijaitsee Turun yliopiston Lapin tutkimuslaitos Kevo, "Utsjoen yliopisto".

vuorovaikutus säätelee voimakkaasti tunturikasvillisuuden tilaa lähellä metsänrajaa sijaitsevilla alueilla. Intensiivinen poron kesälaidunnus hidastaa ilmaston lämpenemisen ja kasvukauden pidennyksen aiheuttamaa tuntureiden varvikoitumista, pensoitumista ja metsittymistä.

Lapin tutkimuslaitos Kevo on suorittanut pitkäkestoista tutkimustoimintaa Kevon luonnonpuistossa ja Utsjoen-Inarin alueella jo lähes seitsemän vuosikymmenen ajan. Nykyään Kevon tutkimusasema on merkittävä osa kansainvälisiä elinympäristöjen seuranta- ja tutkimusverkostoja, mikä kytkee Kevon osaksi globaalia ympäristömuutoksien tutkimusta.

Sijainti Manner-Euroopan pohjoisimpana toimipaikkana näissä verkostoissa sekä pitkät havaintojen aikasarjat tekevät siitä halutun kumppanin moniin tutkimushankkeisiin. Pitkäjänteisen tutkimustoiminnan ansiosta alueen kasvillisuus, eläimistö ja luontotyypit tunnetaan hyvin.

Pohjoisen Fennoskandian tunturikoivukosysteemi on jopa maailmanlaajuisesti erittäin poikkeuksellinen. Täällä tunturikoivu toimii metsänrajapuuna, kun sitä vastoin Siperiassa ja Pohjois-Amerikassa metsänrajapuuna ovat havupuut. Syyksi tähän poikkeuksellisuuteen on arveltu Golf-virran aiheuttamia erityisiä ilmasto-olosuhteita.

Myös tunturikoivikon uudistuminen on poikkeuksellista. Suomen havumetsien luontainen uudistuminen tapahtuu metsäpalojen ja myrskytu-

hurimittarin aiheuttamat tuhot. Viime vuosikymmeninä on ilmastonmuutoksen seurauksena ilmaantunut myös tunturimittarin lähisukulainen hallamittari. Voimakas poron kesälaidunnus voi estää lähellä nykyistä metsänrajaa sijaitsevien koivikoiden uudistumisen mittarituhon jälkeen ja johtaa uuden puuttoman paljakan muodostumiseen. Näiden kahden mittarilajin aiheuttamat muutokset vaikuttavat suuresti tunturikoivikon muihin eliryhmiin sekä ravintoketjuihin ja niiden monimuotoisuuteen yhdessä poron kanssa. Vastaavanlaatuista ekosysteemiä ei tunneta missään muualla maapallolla.

Toistaiseksi meiltä puuttuu toimintapohjainen, joka säilyttäisi tehokkaasti nämä arvokkaat luontotyypit. Kevon luonnonpuisto perustettiin Kevon kanjonin ja sen sivukurujen uhanalaisen luonnon suojeluun. Lisäksi Utsjoen läntiset tunturialueet sisältyvät Natura-ohjelmaan ja ovat suojellut erämaalla.

Tavoitteita voidaan edistää Kevon aseman tutkimusaktiiviteettia lisäämällä esimerkiksi ulkoministeriön Pohjoisen ulottuvuuden kumppanuuksien ja Northern Dimensionin Environmental Partnershipin hankkeiden avulla. Onhoitamatta kansallisia rahoituslähteitä.

Utsjoen kunta on aktiivisessa vuorovaikutuksessa Norjan, eteläisen naapurin Inarin ja Turun yliopiston kanssa. Vastavuoroinen yhteistyö kaikkien osapuolten kanssa on ylivoimainen voimavara. Koronapandemian aiheuttamat rajaus-

ovat osoittaneet kipeästi, kuinka oleellista yhteistyö rajan yli on Utsjoen elämälle. Yksi keskeinen tavoite koulutuksessa on hyödyntää Utsjoen lukio-opetuksessa Kevon tutkimuslaitoksella tehtyä vuosikymmenten tutkimustoimintaa alueella.

Ei ainoastaan luontonsa vuoksi vaan esimerkiksi siitä, miten saamelaiset ja muut paikkakunnan asukkaat turvaavat seuraavien sukupolviensa tulevaisuuden. Ytimenä ovat vuosittaiset elinkeinot, joita täydennetään uusilla innovaatioilla ja perinteitä tukevilla toimintamalleilla.

Suuri osa lukion suorittaneista ylioppilaista matkaa etelästä saamaan jatkokoulutusta. Kunnan kohtuullinen määrä käytännön ammattilain valmistuneita, maistereita, insinöörejä tai tohtoreita palaa kotiseudulleen, on kunnan tulevaisuus vahvoilla.

Kaiken tämän uuden ohella poronhoito, kalastus, metsästäys ja kunnan kulttuuriin sopiva matkailu ovat jatkuvuuden takeina. Utsjoki pyrkii saamaan nuoria takaisin. Paluumuuttajat ovat kunnan tulevaisuudelle erittäin tärkeitä.

Vuokko Tieva-Niittyvuopio on Utsjoen kunnanjohtaja, Mika Hannula Ty'n vararehtori, Heikki Kallio emeritusprofessori, Pekka Niemelä emeritusprofessori, Otso Suominen Ty'n Kevon asemanjohtaja ja Sakari Alhopuro lääkintöneuvos.